

Op weg naar Streekstations

inspirerende initiatieven langs de snelweg

rustpunten in het achterland, om naast benzine ook omgeving en streekcultuur te tanken

De A6 bij de Aalscholver.

Als er één plek is waar de jachtigheid van het moderne bestaan zichtbaar wordt, dan is het de snelweg. Alle uitingsvormen van het snelle leven komen hier bij elkaar: hoge mobiliteit, rusteloosheid, uniforme consumptiepatronen, vervlakking. De interesse voor de omgeving, die steeds anoniemer wordt, vervaagt. Betrokkenheid voor de kwaliteit van het landschap langs de snelweg verdwijnt. Kan dat anders, zonder afbreuk te doen aan de voorwaarde dat de snelweg een efficiënte en vooral een veilige plek moet zijn om van A naar B te bewegen? Hoe kan de snelweg bijdragen aan het behoud en beheer van de omringende landschappen? Hoe halen we de automobilist uit zijn isolement en creëren we contact tussen hen en de ondernemers in het landelijk gebied?

Deze vraag is voor InnovatieNetwerk de leidraad voor Streekstations, het concept dat de snelweg maakt tot drager van de regio. Voor een Streekstation vormen automobilisten een consumentengroep die zich dagelijks over de Nederlandse snelwegen door het landschap beweegt. In een Streekstation kan de regio worden geproefd in de vorm van verse en verwerkte groenten, fruit, zuivel en andere voedingsproducten. Een Streekstation is de natuurlijke en praktische brug tussen snelweg en achterland, tussen vraag en aanbod.

Het verbinden van snelweg en achterland vergt een doorbraak in denken en samenwerken. Dienst Landelijk Gebied (DLG) heeft in opdracht van InnovatieNetwerk

gezocht naar voorbeelden waar de snelweg zich nu al verbindt met het achterland. “Op weg naar Streekstations” is het resultaat van deze zoektocht. Drie bijzondere initiatieven langs de snelwegen A6, A50 en A12 zijn beschreven vanuit het perspectief van de initiatiefnemers zelf. Ze zijn het waard om bij stil te staan omdat ze laten zien dat met aandacht voor de functie van de snelweg een brug geslagen kan worden tussen snelweg en achterland.

“Op weg naar Streekstations” dient als inspiratiebron voor eenieder die een Streekstation wil realiseren. Wij danken de gesprekspartners voor hun openheid in het delen van ervaringen.

Dr. Ger Vos,
directeur InnovatieNetwerk

Ir. Marianne Langeslag,
regiomanager Dienst Landelijk Gebied regio West

Verzorgingsplaats langs de A6 met restaurant, waterlodge en natuur.

“Zoek naar de mogelijkheden op een plek en zet door”

Automobilisten razen voort over de autosnelweg van A naar B, zonder acht te slaan bij wat er aan weerszijden van de snelweg aan prachtige gebieden liggen. Als ze al uit de auto stappen, blijft hun beleving van de plaats waar ze zijn gestopt beperkt tot een tankbeurt en een snelle bak koffie of een snack. Het is dus een echte uitdaging om attractieve pleisterplaatsen langs snelwegen te realiseren. Problemen op die plekken zijn vooral het vele vrachtverkeer, ruimtegebrek, lawaai en veiligheid. ‘Iets leuks’ ontwikkelen op zo’n plek lijkt dus alleen in de marge te kunnen.

Voor Rijkswaterstaat zijn veiligheid en verkeersaantrekkende werking essentiële aspecten. Hun focus op veiligheid en doorstroom biedt ook kansen: een blijde, fitte en alerte bestuurder is belangrijk en daaraan kan ‘ontspanning en aangenaam eten’ bijdragen. Plekken waar dit in visie en ontwerp ondervangen wordt, kunnen dus rekenen op een positieve bijdrage van onze nationale wegbeheerder. Ook zijn overheidspartijen als provincies en gemeenten vaak enthousiast over de mogelijkheden op economisch gebied en de ontwikkeling van natuur en cultuur.

Uit de eerste screening van Dienst Landelijk Gebied (DLG) bleek dat er vrijwel geen initiatieven te vinden zijn die de snelweg met achterland verbinden. Er zijn wel enkele situaties waarin iets wordt gedoogd dat eigenlijk niet formeel mag. Weinig ontwikkelingen op verzorgingsplaatsen tot dusver wijken af van het gangbare. De cases in deze brochure daarentegen zijn ontwikkeld met visie en in samenwerking met Rijkswaterstaat en andere overheden en partijen. Ook op andere plekken zitten ontwikkelingen ‘in de pijplijn’. Deze drie grensverleggende initiatieven bewijzen alvast dat veel meer mogelijk is dan een summiere rustplaats met een tankstation en hooguit een restaurant, zonder veiligheid en beheer uit het oog te verliezen.

Langs de A6. Snelweg gezien vanuit natuurgebied.

Hajé restaurants aan de A6: de Aalscholver en de Lepelaar

CASE 1

Kansen bij uitstek

Langs de A6 bij Lelystad ligt een prachtig achterland. Dit is een strategische locatie op een lange-afstandsroute waar de reiziger - meer dan op andere locaties - in een aantrekkelijke omgeving de benen zou willen strekken. De Hajé-restaurants Aalscholver en Lepelaar boden kansen bij uitstek om in te richten op basis van een brede visie. Dat is gelukt: het is de eerste formeel vergunde 'achterlandverbinding' in Nederland.

“Iets teruggeven aan het gebied waar je je brood verdient”

‘Om hier niet alleen de voorbijgaande automobilist maar ook fietsers, wandelaars en waterrecreanten uit de omringende (natuur-)gebieden te kunnen bedienen, hebben wij de Hajé-restaurants Aalscholver en Lepelaar nu door een voet- en fietspad verbonden met de omliggende natuurgebieden’, zo vertelt Wouter van Hemert, projectleider bij Hajé enthousiast. ‘Wandelaars kunnen vanaf de verzorgingsplaats het gebied in en andersom, fietsers kunnen vanaf het achterland via een poortje binnen. Aan weerszijden van de A6 zijn uitkijkheuvels opgeworpen met informatiepanelen over de streek. Waterrecreanten kunnen aanmeren bij de Lage Vaart en naar het restaurant lopen, bij de Lepelaar kunnen bezoekers zelfs waterfietsen op de plas. Ook

overnachten is mogelijk; er zijn twee ‘waterlodges’ voor (zaken)reizigers en toeristen. Elke lodge heeft 4 geluidsgeïsoleerde kamers en kijkt uit op het achterland, zodat gasten kunnen vergeten dat ze langs de snelweg verblijven.’

Relatie met het gebied

De formule van de A6-restaurants gaat uit van zoveel mogelijk biologische voeding, deels uit de streek. De restaurants moeten een relatie aangaan met hun gebied en er niet met de rug naartoe staan. Hajé wil goed eten en een nette verzorgingsplaats bieden, in een inspirerende omgeving waaraan de ondernemer zelf bijdraagt. De locatie en de samenwerking met de ‘spelers’ in het achterliggende gebied boden kansen om iets bijzonders te ontwikkelen, waar de deelnemers aan het project trots op zijn. Economisch en commercieel moet het initiatief zich nog bewijzen, maar dat is voor Hajé niet het enige belangrijke. Hij heeft het initiatief genomen, verder durven denken dan het gangbare en schijnbare beperkingen als uitdaging gezien.

Werkgroep inrichting

Projectpartners Hajé, Rijkswaterstaat, Domeinen, provincie Flevoland, gemeente Lelystad, gemeente Zeewolde, Waterschap Zuiderzeeland, Staatsbosbeheer en Stichting Flevolandschap vormden de ‘werkgroep inrichting’. Landschapsarchitect Kees Hund van Rijkswaterstaat heeft

“Voor het bruggetje over het water was toestemming nodig van Rijkswaterstaat, het waterschap en de twee gemeenten”

samen met hen het ontwerp gemaakt. ‘We probeerden niet alleen te kijken vanuit risico’s en vergunningen, maar vooral ook naar kansen’, geeft Ad Blaak van Rijkswaterstaat aan. ‘De afdeling economische zaken van de provincie stimuleerde de ontwikkeling en hielp met – ook Europese – subsidies. De gemeentelijke afdelingen economische zaken hebben enthousiast meegewerkt en de noodzakelijke vergunningen verzorgd. De grootste uitdaging en het meest intensieve traject lag bij de medewerkers Ruimtelijke Ordening omdat de bestemmingsplannen moesten worden gewijzigd. Domeinen heeft als grondeigenaar gezorgd voor de erfpacht en de extra benodigde grond voor de waterlodge.’

Goede communicatie en geduld

Hajé startte ongeveer 10 jaar geleden met de ontwikkeling van deze locaties. Het grote aantal betrokken partijen maakte het een tijdrovend proces, dat door goede communicatie en geduld tot resultaat heeft geleid.

Positief is dat zo’n langdurig en intensief traject breed gedragen plannen oplevert. De visie is telkens gevisualiseerd met een maquette, wat heel goed werkte. In kleine stappen zijn de elementen uit de visie gerealiseerd. Vooral de waterlodges waren uitdagend door het noodzakelijke bodemonderzoek, bestemmingsplanwijziging en de bouwvergunningen. ‘Het aantrekkelijk maken van de oevers van de watergangen was voor Rijkswaterstaat en waterschap ook interessant, omdat natuurvriendelijke oevers bij hen hoog op de agenda staan. Die belangen konden we dus koppelen’, aldus Wouter van Hemert.

In de nabije toekomst wordt het fietspad verbonden met een doorgaande fietsroute. Daarvoor wordt samengewerkt met agrariërs in de buurt. Het idee is om ook verbinding te maken met een windmolen die bij een agrariër op het land staat er daar iets te doen met educatie over duurzame energie. Er komt ook een Hajé Take Away direct bij de parkeerplaatsen, met zoveel mogelijk kwaliteitsproducten uit Flevoland. Andere ambities voor de toekomst zijn een wandelbrug over de A6 met uitkijktoren en een kas met zelfverbouwde groenten en fruit.

Meer weten:

De restaurants:

www.hajerestaurants.com

Een speciale fietsroute:

www.fietseninlevoland.nl

De Aalscholver met terras aan het water achter het restaurant. Bezoekers kunnen te voet, met de fiets of met een waterfiets of bootje het achterliggende natuurgebied verkennen.

De waterlodge.

Informatiebord over fauna en flora in het natuurgebied.

De Lepelaar, toegang tot het achterliggende natuurgebied.

Kunst aan de A50 bij Sonse Heide.

Nieuwste Brabantse snelweg

De aanleg van het nieuwe A50-traject in Noord-Brabant heeft een ingrijpend effect op het gebied gehad. De gemeente Veghel nam het initiatief om de identiteit van de gemeentes langs de snelweg met kunst opnieuw vorm te geven. Het project 'Kunst aan de A50' op drie locaties langs de snelweg toont het gezicht van gemeenten zodat bezoekers een kans krijgen om de streek beter te leren kennen.

*“Een intentieverklaring helpt
het proces door vooraf
financiering, beheer en
onderhoud vast te leggen”*

Rijkswaterstaat, provincie, 8 gemeenten en de kunststichting

In 2002 voerde de gemeente Veghel de eerste gesprekken met buurgemeenten. In 2003 is de haalbaarheid van dit unieke kunstproject verder onderzocht. Dat leverde onder andere het 'Raamwerk Kunst aan de A50' op, een belangrijke inspiratiebron en leidraad voor het vervolg. De acht A50 gemeenten, de provincie Noord-Brabant, Rijkswaterstaat, de Stichting Kunst in de Openbare Ruimte (SKOR) en de Noord-Brabantse Kunststichting (NBKS) hebben een intentieverklaring ondertekend, met de

toezegging om medewerking te verlenen aan realisatie van de deelprojecten. 'Erg belangrijk was de inhoudelijke begeleiding en coördinatie door de NBKS. De rol van de provincie groeide in het project; die was aanvankelijk vooral passief als subsidieverstrekker, in de realisatiefase kwamen er meer initiatieven en raakte zij ook organisatorisch betrokken.' zegt Jacqueline Kostermans van de provincie.

Kunst en verbinding

In december 2007 stelde Rijkswaterstaat een van de vier locaties aan de A50 beschikbaar: Sonse Heide ten noorden van Eindhoven. Het idee is in verschillende werkgroepen uitgewerkt, want een werkbare organisatie en goede coördinatie was essentieel voor dit complexe project met veel partijen. Rijkswaterstaat bracht kennis in over mogelijkheden langs de snelweg en op verzorgingsplaatsen en leverde ontwerpers.

Deze verzorgingsplaats verandert met het kunstproject in een pleisterplaats waar de bezoeker naast benzine ook cultuur kan tanken. Bas Veldhuizen van de NBKS: 'Het kunstwerk 'Shadows' dat Marcel Smink in 2008 bouwt, is een grote groene boog met sculpturen van 'screaming eagles' die verwijzen naar de luchtlandingen op deze plek in de tweede wereldoorlog. In de boog zijn picknickbanken geplaatst die het verhaal van de streek en natuurgebied het Groene Woud vertellen met kleurige gegraveerde iconen. Op Sonse Heide bleek verder

“Handel met zelfvertrouwen, zet de juiste personen in en straal uit dat je het tempo van snelwegontwikkelingen aankunt”

dat streekproducten hier aan zouden kunnen slaan, hierover zijn gesprekken gevoerd met pomphouder BP. Veiligheid en verkeersdruk maken het moeilijk om de verzorgingsplaats toegankelijk te maken voor wandelaars en fietsers, of om het Groene Woud vanaf die plek te ontsluiten. Mogelijkheden daarvoor worden onderzocht.’ vertelt Veldhuizen.

Aanhaken met snelheid èn zorgvuldigheid

Ontwikkeling van infrastructuur gaat snel, dus tijdige aansluiting bij het initiatief en de visieontwikkeling is belangrijk. Anderzijds is ook een gedegen voorbereiding en inventarisatie essentieel voor een succesvol project. Het Raamwerk Kunst aan de A50 vervulde hier een belangrijke rol. Zeker in de definitiefase is het zaak hiervoor de tijd te nemen. Voor Kunst aan de A50 heeft NBKS een kunstenaar gekozen die de visie heeft ontwikkeld, samen met het ontwerpteam van Rijkswaterstaat. ‘Omdat ook bestuurders een grote rol spelen, zijn de wisselingen van de wacht een belangrijk aandachtspunt. Markering en vastlegging in de vorm van intentieverklaringen en convenanten is dus aan te raden.’ vat Bas Veldhuizen samen.

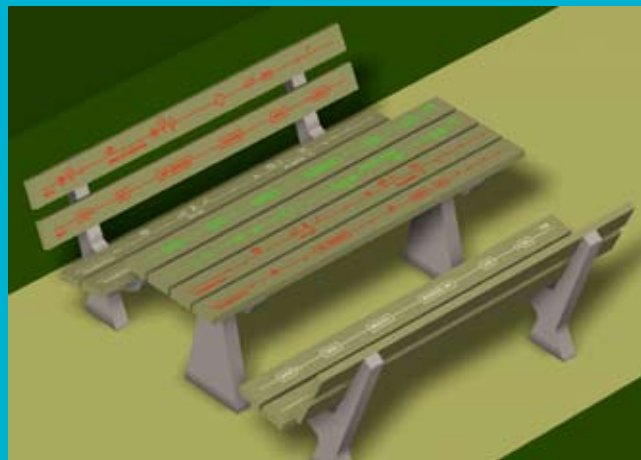
Huibert van Beusekom van Rijkswaterstaat Noord-Brabant voegt toe: ‘Een knelpunt is vaak de fysieke ruimte op de verzorgingsplaats. Het is moeilijk extra grond te verwerven voor verzorgingsplaatsen, omdat ze buiten onteigeningsprocedures vallen die vaak nodig zijn om een weg aan te leggen. Op sommige plekken is de ruimte wat groter en ook bij nieuwe verzorgingsplaatsen is er – wanneer je er direct op inspeelt - meer ruimte mogelijk. Het is dus belangrijk om in een zo vroeg mogelijk stadium aan te sluiten bij de ontwikkeling van de weg. De kans op een ontwikkeling van een streekstation of andere voorzieningen op en rond verzorgingsplaatsen groeit naarmate meer van het achterliggend gebied in bezit is van deelnemende partijen.’

Meer weten:

www.rijkswaterstaat.nl

www.marcelsmink.nl

www.nbks.nl

Het kunstproject van Marcel Smink. Het tunnelvorige karkas zal in de loop der tijd gaan begroeien. Adelaars verwijzen naar de luchtlandingen in WO II op deze plek.

De picknickbanken in de boog vertellen met moderne hiëroglfen, ontworpen door Pier Taylor, het verhaal van de streek en het natuurgebied het Groene Woud.

Verzorgingsplaats de Forten.

“Doorgroeien tot recreatietransferium”

Van snelweg naar cultuurhistorie

Benzinestation Slagmaat is eind 2006 omgedoopt in De Forten. Deze verzorgingsplaats ter hoogte van Bunnik ligt op de kruising van twee ‘megastructuren’: de Hollandse waterlinie (IJsselmeer-Biesbosch) met zijn vele forten en de snelweg A12 (Den Haag- Duitsland). De ‘masterclass grijs-groene knooppunten’ over dit project leverde onverwachte en positieve input op. Alle deelnemers waren enthousiast over het initiatief voor een koppeling tussen de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Rijksweg. Zo is deze innovatieve manier ontwikkeld om over te stappen van snel naar langzaam, van hectiek naar rust, van ‘high-tech’ naar een cultuurhistorisch landschap.

Fysieke verbinding met het achterland

Inez 't Hart vertelt enthousiast over het project: ‘De eerste Nederlandse bruine borden die duidelijk maken dat het een ‘Nationaal Landschap’ is, staan bij deze verzorgingsplaats. De prachtig vormgegeven poort verbindt de weg en het achterliggende landschap en levert op een ludieke manier informatie over het gebied en de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Er is een recreanten-parkeerruimte voor 15 auto’s aangelegd. Uniek is dat wandelaars en fietsers via een hek in de omheining het gebied erachter kunnen beleven, via een

wandelpad naar het Fort Vechten. Het fort zelf ligt op ongeveer een kilometer van de verzorgingsplaats en is een van de grootste van de Waterlinie. Het fungeert als bezoekerscentrum en er worden vaak evenementen georganiseerd. Rond het fort zijn de beplanting en berm nu plaatselijk gekortwiekt, zodat het fort meer zichtbaar wordt. Op het fort worden streekproducten verkocht.’

“Routeontwerp kan de snelweg, snelwegomgeving en landschap meer bij elkaar betrekken”

Een deel van de ambities is nu werkelijkheid geworden. De uiteindelijke omvang van de voorziening staat nog niet vast, maar Paul Berends van het Projectbureau Nieuwe Hollandse Waterlinie vertelt dat de partijen in de toekomst meer toeristische en recreatieve functies aan deze snelweg-achterlandverbinding willen koppelen: ‘Uiteindelijk zou De Forten zelfs moeten doorgroeien tot een ‘recreatietransferium’ waar recreanten vanuit de auto kunnen overstappen op recreatieve vervoermiddelen, bijvoorbeeld uitleenfietsen.’

Initiatief gerealiseerd in anderhalf jaar

De doorlooptijd van het project was erg kort: van idee tot en met de realisatie is in ca 1,5 jaar doorlopen. 'Voor ons was een extra motivatie dat het project ook mooi aansloot bij het gedachtegoed van het project Routeontwerp A12, dat de snelweg, snelwegomgeving en landschap meer bij elkaar wil betrekken' aldus Inez 't Hart. De Forten is bedoeld als een pilotproject, dat is mede waarom het proces vrij snel doorlopen is. 'Rijkswaterstaat zag in dit project een kans om de organisatie op heel andere wijze aan het publiek te presenteren: meer dan een 'asfaltorganisatie'!' vult 't Hart aan. Na afloop van de pilot in 2008 wordt geëvalueerd. Dan wordt bekeken of dit project wordt vervolgd, hoe een dergelijke recreatieve verbinding uitpakt voor verkeersstromen en veiligheid en of uitbreiding naar andere plekken mogelijk is.

De verbinding wordt inmiddels goed gebruikt door bezoekers van de verzorgingsplaats. Op de website van de Nieuwe Hollandse Waterlinie wordt dit ook gepromoot. Ook de plek zelf verwijst naar Nieuwe Hollandse Waterlinie en het fort. De afstand tussen het Fort en de verzorgingsplaats is te groot om af te leggen voor bijvoorbeeld evenementenbezoek, maar is wel geschikt voor andere recreanten als wandelaars en fietsers.

Verbinding belangen en doelen

Projectbureau Nieuwe Hollandse Waterlinie was de drijvende kracht bij ontwikkeling van De Forten. Rijkswaterstaat, Provincie Utrecht, Gemeente Bunnik, Fortbeheerder West en de eigenaar van het fort Staatsbosbeheer hebben dit project samen gerealiseerd.

Meer weten:

www.fortvechten.nl

www.hollandsewaterlinie.nl

www.waterlinieroute.nl

Een rode poort met informatie over de Nieuwe Hollandse Waterlinie vormt de ingang.

Het hek dat toegang biedt tot de weg naar Fort Vechten.

De plattegrond van het fort.

Dit deel van het fort diende als hospitaal.

Geïnterviewden:

Hajé

Wouter van Hemert - Hajé
Ad Blaak - Rijkswaterstaat IJsselmeergebied

A50

Bas Veldhuizen - NBKS
Jacqueline Kostermans - provincie Noord Brabant
Huibert van Beusekom - Rijkswaterstaat Noord Brabant

De Forten

Paul Berends - Projectbureau NHW
Inez 't Hart - Rijkswaterstaat Routeontwerp

Overname van teksten is toegestaan, mits met bronvermelding

Het concept Streekstations valt binnen het thema Gezonde Samenleving.
De zoektocht naar inspirerende initiatieven langs de snelweg is in opdracht van InnovatieNetwerk uitgevoerd door:

dienst landelijk gebied
voor ontwikkeling en beheer

DLG regio West - Adri Kromwijk, Marije Veer
DLG regio Zuid - Ida Philip
Ontwerp en foto's: DLG regio West - Willy Hoonakker
Tekst: DLG regio West - Peter Valkema

Postbus 19275, 2500 CG Den Haag , 070 337 1200
www.dienstlandelijkgebied.nl

InnovatieNetwerk
Projectleider Hiske Ridder (06 173 91 430)

Postbus 19197, 3501 DD Utrecht, 070 378 56 94
www.innovatienetwerk.org

Uitgave september 2008

dienst landelijk gebied
voor ontwikkeling en beheer

InnovatieNetwerk
Grensverleggend in Agro en Groen